

arĉaika Esperanto

Facila Gvido

Ekstrakto de la originala libro kun pli da ekzemploj kaj vortprovizo.

arcaicam Esperantom: Facila Gvido

Titolo

arcaicam Esperantom: Facila Gvido

Dato

2024

Aŭtoro

Kristian Soto

Licenco

"arcaicam Esperantom: Facila Gvido © 2024 bay Kristian Soto es lisensen
bay CC BY-NC 4.0"

Tabelom Enhawes

arcaicam Esperantom: Facila Gvido	1
Ortografio	4
Deklinacioj	6
Nominativo	6
Akusativo	7
Genitivo	7
Dativo	7
Konjugacioj	9
Indikativo	9
Infinitivo	10
Kondicionalo	10
Volitivo	10
Kunmetitaj tempoj	11
Pronomoj	12
Numeraloj	14
Artikolo	15
Korelativoj	16
Kolektiva	16
Nedeterminita	17
Relativa kaj Demanda	17
Negativa	18
Demonstrativa	18
Alia	19
Plej Nedefinita	19
Proksimeco	20

Konjuncioj	21
Prepozicioj	22
Vortareto	24
Substantivoj	24
Adjektivoj	27
Verboj	29
Adverboj	34
Afiksoj	36
Prefiksoj	36
Sufiksoj	36
Stilo	38

Ortografio

Esperanto	arcaicam Esperantom	Prononco
aŭ	aù	aw
c	tz	ts
ĉ	ch	tŝ
z	zz	dz
eŭ	eù	ew
f	ph	f
g	g[u]	g
gv	gù	gw
ĝ	gh	dž
ĥ	qh	x
j	y	j
ĵ	zh	ž
k	c/qu	k
ks	x	ks
kv	cù	kw
ŝ	sh	ŝ
ŭ	ù	w
v	w	v
-e	-œ	Ø
-aŭ	-ez	ez

- g igas "gu" antaŭ la litero e* kaj i kaj "g" antaŭ aliaj literoj.
- k igas "qu" antaŭ la litero e* kaj i kaj "c" antaŭ aliaj literoj.

- La œ, kiu rolas kiel adverba sufikso, estas nove enkondukita fonemo, prononce egala al la germana ō en schön, la dana ø en fører, aŭ la franca eu en bleu. Tiu kiu ne kapablas ĝin prononci, diru simple eŭ.

Deklinacioj

Substantivoj, adjektivoj, korelativoj, pronomoj kaj familiaraj propraj nomoj estas deklinaciataj. Fremda propra nomo aŭ titolo restas senŝanĝa, sed ĝi povas ricevi la novan prepozicion no kiu anstataŭige ricevas la koncernan deklinacian sufikson:

Esperanto	arcaicam Esperantom
li vendis la ĉevalojn de mia malfeliĉa bofrato	wendit Chewaloy ⁿ mi ^{hes} powres Bophrates
(ni) jam spektis la “Tri Muskedistoj”-n	yam spektiims noyn "Trid Musquedistoy"

Ĉiuj propraj nomoj, samkiel substantivoj, skribiĝas ĉiam kun komenca majusklo.

Nominativo

Esperanto	arcaicam Esperantom
-o	-om
-oj	-oy

La nominativo je **-m** aplikiĝas kiel kutime, por subjekta substantivo kaj adjektivo. Ĝi malaperas en kunmetaĵo:

Esperanto	arcaicam Esperantom
aperis granda profeto, kiu instruis...	grandam Prophetom aperit, cuyu instruit...
partopreni	partoprenir

Akusativo

Esperanto	arcaicam Esperantom
Ununombra	-on
-on	Plurnombra
-ojn	-oy

La akuzativo je **-n** estas uzata kiel kutime, por senpera komplemento:

Esperanto	arcaicam Esperantom
Oni pelĉasos la sovaĝan beston	sowagħan Beston oni pelĉasot

Genitivo

Esperanto	arcaicam Esperantom
de -o	-es
de -oj	-eys

La genitivo je **-es** aplikiĝas, jen anstataŭ la prepozicio **del** jen post ĝi:

Esperanto	arcaicam Esperantom
la glavo de lia spirito	Glawom lùies Spirites
ŝi manĝis amason da vinberoj	manghit eshi Amason del Winbereys

Dativo

Esperanto	arcaicam Esperantom
al -o	-od
al -oj	-oyd

La dativo je **-d** aperas ĉe direkta akuzativo, kondiĉe ke tiu aperas en la aktuala lingvo, sed ankaŭ post **grez** kaj **malgrez**:

Esperanto	arcaicam Esperantom
al ni malpermesus	nosid malpermesut
dank'al Dio!	grez Diod!

Konjugacioj

Indikativo

Preterito	Prezenco	Futuro	Ekzemploj	Traduko
-ims	-ams	-oms	mihi pharims	mi faris
-is	-as	-os	tu pharas	ci faras
-it	-at	-ot	lùì pharot	li faros
			eshi pharit	ŝi faris
			eghi pharat	ĝi faras
			onpharot	oni faras
-iims	-aims	-oims	nos phariims	ni faris
-iis	-ais	-ois	wos pharais	vi faris
-iit	-ait	-oit	ilùì pharoit	ili faros

La sufiksoj markas gramatikan personon kaj nombron:

Pronomo	Estis
[mi]	Estims
[ci]	Estis
[ĝi]	Estit

Pronomo	Farus
[oni]	onpharut
[ni]	pharuims
[vi]	phariuis

Infinitivo

Esperanto	arcaicam Esperantom
pardoni	pardonir
ventumi	wentumir
baloti	balotir
konduki	conduquir
ataki	ataquir
allasi	adlasir

Ankaŭ la sufikso -ad tradukiĝas per la infinitiva -ir

Esperanto	arcaicam Esperantom
legado	leguirom
batado	batirom

Kondicionalo

	Ekzemploj	Traduko
-ums	mihi hawums	mi havus
-us	tu hawus	ci havus
-ut	eshi hawut	ŝi havut
-uims	nos hawuims	ni havus
-uis	wos hawuis	vi havus
-uit	ilùì hawuit	ili havus

Volitivo

Esperanto	Ekzemploj	Traduko
-u	silentu mihi!	mi silentu!
-uy	Silentuy nos!	ni silentu!

Kunmetitaj tempoj

Okazas laŭ la kutima metodo:

Esperanto	arcaicam Esperantom
ni estis perfortante	estiims perphortantø
li estos tie nekonata	ityø nedconatam estot

Pronomoj

Esperanto	Nominativo	Genitivo	Akuzativo	Dativo	Adjektivo
mi	mihi	mihes	mihin	mihid	miham
ci	tu	tues	tuin	tuid	tuam
li	lùì	lùies	lùin	lùid	lùiam
ŝi	eshi	eshies	eshin	eshid	eshiam
ĝi	eghi	eghies	eghin	eghid	eghiam
ni	nos	noses	nosin	nosid	nosam
vi	wos	woses	wosin	wosid	wosam
ili	ilùì	ilùies	ilùin	ilùid	ilùiam
si	sihi	sihes	sihin	sihid	siham

Estas bona stilo ignori pronomon, kiam la deklinaciita verbo per si mem sufiĉe klare indikas pri kiu gramatika persono temas:

Esperanto	arcaicam Esperantom
ni ne scias kion ni faros	ned stziaims cuyon pharoiims

Anstataŭ:

- nos ned stziaims cuyon nos pharoims

La ĝenerala pronomo **oni** aperas ofte kiel prefikso.

Esperanto	arcaicam Esperantom
oni ne premu tro forte	onpremu ned tro phortœ
malpermesite estas al oni	adoni malpermesitœ estat

Ili ne akceptas komencan majusklon, krom por honoriga emfazo:

- **lùiam Mastrom** sed **Lùiam Mastrom**

Estas enkondukita la nova pronomo **egui** kiu indikas personon, sekse neŭtran:

- radiantam Anghelom, **egui** lùid dirit...

Numeraloj

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
unn	dux	trid	cùar	qùin	ses	sep	oc	naù	dec

100	1000	10000000
tzent	mill	milyon

La kunmetado restas sema kiel en la Fundamento.

Artikolo

Defina artikolo ne ekzistas. Se necese, oni anstataŭigu ĝin per **ityu**:

Esperanto	arcaicam Esperantom
Renardo la vulpo	Renardom ityu Wulpom
fine ŝi trovis la moneron	phince eshi ityun Moneron trowit

La nedefina artikolo estas unn:

Esperanto	arcaicam Esperantom
vidvino kiu...	unn Widwinnom cuyu...
iu vidvino kiu...	heyu Widwinnom cuyu...

Korelativoj

Esperanto	acaicam Esperantom
ali-	altri-
ĉi-	chey-
i-	hey-
ki-	cuy-
neni-	nemy-
ti-	ity-

Esperanto	acaicam Esperantom
-a	-am
-am	-ahem
-e	-œ
-o	-om
-om	-ohem

Aliaj finaĵoj restas same

Kolektiva

Esperanto	acaicam Esperantom
Ĉia	cheyam
Ĉiu	cheyu
Ĉio	cheyom
Ĉies	cheyes
Ĉiel	cheyel

Esperanto	acaicam Esperantom
Ĉie	cheyœ
Ĉiam	cheyahem
Ĉiom	cheyohem
Ĉial	cheyal

Nedeterminita

Esperanto	acaicam Esperantom
Ia	heyam
Iu	heyu
Io	heyom
Ies	heyes
Iel	heyel
Ie	heyœ
Iam	heyahem
Iom	heyohem
Ial	heyal

Relativa kaj Demanda

Esperanto	acaicam Esperantom
Kia	cuyam
Kiu	cuyu
Kio	cuyom
Kies	cuyes
Kiel	cuyel
Kie	cuyœ
Kiam	cuyahem
Kiom	cuyohem

Esperanto	acaicam Esperantom
Kial	cuyal

Negativa

Esperanto	acaicam Esperantom
Nenia	nemyam
Neniu	nemyu
Nenio	nemyom
Nenies	nemyes
Neniel	nemyel
Nenie	nemyœ
Neniam	nemyahem
Neniom	nemyohem
Nenial	nemyal

Demonstrativa

Esperanto	acaicam Esperantom
Tia	ityam
Tiu	ityu
Tio	ityom
Ties	ityes
Tiel	ityel
Tie	ityœ
Tiam	ityahem
Tiom	ityohem
Tial	ityal

Alia

Esperanto	acaicam Esperantom
alia	altriam
aliu	altriu
alio	altriom
alies	altries
aliel	altriel
alie	altrice
aliam	altriahem
aliom	altriohem
alial	altrial

Plej Nedefinita

Esperanto	acaicam Esperantom
ajn	-dië

Esperanto	acaicam Esperantom
Ia ajn	heyamdïe
Iu ajn	heyudïe
Io ajn	heyomdïe
Ies ajn	heyesdïe
Iel ajn	heyeldïe
Ie ajn	heyœdïe
Iam ajn	heyahemdïe
Iom ajn	heyohemdïe
Ial ajn	heyaldïe

Proksimeco

Esperanto	acaicam Esperantom
ĉi-	is-

Esperanto	acaicam Esperantom
Ĉi tia	isityam
Ĉi tiu	isityu
Ĉi tio	isityom
Ĉi ties	isityes
Ĉi tiel	isityel
Ĉi tie	isityœ
Ĉi tiam	isityahem
Ĉi tiom	isityohem
Ĉi tial	isityal

- Ili ne prenas majusklon ĉe substantiva uzo, male al koncernaj substantivoj.
- Notu ke la radiko **altri-** plu ne havas la karakteron de adjektivo, sed estas plenrajta korelativo.

Konjuncioj

Esperanto	Arcaicam Esperantom
aŭ	au
ĉar	char
ĉu	chu(des)
ĉu jes?	Werœ?
cu ne?	Phalsœ?
do	des
Jen	yemen
kaj	ed
ke	que
sed	sed
kvankam	cùanquez
Kvazaŭ	cùazes
malgraŭ	malgrez
nek	nec
nu	nu
ol	ol
tamen	tamen
se	se
ju	yud
des	desto

Prepozicioj

Esperanto	arcaicam Esperantom
al	ad(i)
anstataŭ	anstatez
antaŭ[loko]	antez
antaŭ[tempo]	prezz
apud	apud
cis	cis
ĉe	chez
ĉirkaŭ	chirquez
da	del
de	del
dum	dum(quez)
ekde	ab(u)
ekster	extrum
el	ex
en	in
ĝis	ghisquez
inter	inter
je	iyed
kontraŭ	contrez
krom	crom
kun	cum
laŭ	selez
per	per

Esperanto	arcaicam Esperantom
po	pod
por	por
post[loko]	postez
post[tempo]	post
preter	predor
pri	prid
pro	pru
sen	sons
sub	subez
super	suprez
sur	sobrez
tra	tra
trans	trans

Vortareto

Substantivoj

Esperanto	arcaicam Esperantom
Adreso	Adresom
Afero	Apherom
Amaso	Amasom
Amiko	Amicom
Aparato	Aparatom
Avo	Awom
Bildo	Bildom
Bileto	Biletom
Buso	Busom
Ĉambro	Chambrom
Ĉefo	Chephom
Domo	Domom
Edzo	Edzzom
Ekzemplo	Ekzzemplom
Fakto	Pactom
Familio	Phamiliom
Filmo	Philmom
Fino	Phinom
Flanko	Phlancom
Fraŭlo	Scùiom
Fraŭlino	Damselom

Esperanto	arcaicam Esperantom
Fojo	Phoyom
Formo	Phormom
Frato	Phratom
Grupo	Grupom
Homo	Homom
Horo	Horom
Ideo	Ideom
Jaro	Yarom
Kampo	Campom
Kazo	Cazzom
Knabo	Knabom
Kulturo	Culturom
Lando	Landom
Libro	Librom
Lingvo	Lingúom
Loko	Locom
Maniero	Manierom
Mano	Manom
Mateno	Matenom
Materialo	Materialom
Membro	Membrom
Mil	mill
Miljardo	Milyard
Miljono	Milyon
Minuto	Minutom
Momento	Momentom
Mondo	Mondom
Mono	Monom

Esperanto	arcaicam Esperantom
Nacio	Natziom
Nokto	Noctom
Nomo	Nomom
Numero	Numerom
Ordo	Ordorm
Papero	Paperom
Parto	Partom
Patro	Patrom
Paĝo	Paghom
Piedo	Piedom
Plano	Planom
Pomo	Pomom
Prelego	Prelegom
Prezo	Prezzom
Problemo	Problemom
Programo	Programom
Regiono	Reguionom
Regulo	Regulom
Rivero	Riwerom
Scienco	Stzientzom
Semajno	Semaynom
Sinjoro	Mesirom
Sinjinino	Damom
Situacio	Situatziom
Skatolo	Scatolom
Strato	Stratom
Tago	Tagom
Tasko	Tasckom

Esperanto	arcaicam Esperantom
Tempo	Tempom
Universitato	Uniwersitatom
Urbo	Rubom
Varo	Warom
Vespero	Wesperom
Viro	Wirom
Vorto	Wortom

Adjektivoj

Esperanto	arcaicam Esperantom
Alia	altriam
Alloga	adlogam
Alta	altam
Aparta	apartam
Baza	bazam
Bela	belam
Bona	bonam
Certa	tzertam
Ĉarma	charmam
Facila	phacilam
Forta	phortam
Frua	phruam
Granda	grandam
Grava	grawam
Ĝenerala	gheneralam
Ĝusta	ghustam
Juna	yunam

Esperanto	arcaicam Esperantom
Kapabla	capablam
Kelka	quelcam
Klara	claram
Lasta	lastam
Libera	liberam
Longa	longam
Meza	mezzam
Multa	multam
Necesa	netzesam
Normala	normalam
Nova	nowam
Plena	plenam
Plura	pluram
Populara	popularam
Preta	pretam
Proksima	proximam
Pura	puram
Rapida	rapidam
Rekta	rectam
Sama	samam
Sata	satam
Sekva	sekùam
Simpla	simplam
Sola	solam
Speciala	spetzialam
Specifa	spetzipham
Sperta	spertam
Stulta	stultam

Esperanto	arcaicam Esperantom
Sufiĉa	suphicham
Tuta	tutam
Universala	uniwersalam
Utila	utilam
Vera	weram

Verboj

Esperanto	arcaicam Esperantom
Agi	agir
Akcepti	actzeptir
Ami	amir
Aperi	aperir
Aranĝi	aranghir
Atendi	atendir
Atenti	atentir
Aĉeti	achetir
Aŭdi	aŭdir
Aŭskulti	aŭscultir
Bedaŭri	bedaŭrir
Bezoni	bezzonir
Celi	tzelir
Danki	danquir
Daŭri	daŭrir
Decidi	detzidir
Demandi	demandir
Devi	dewir
Deziri	dezzirir

Esperanto	arcaicam Esperantom
Difini	diphinir
Diri	dirir
Diskuti	discutir
Doni	donir
Dormi	dormir
Elekti	electir
Esperi	esperir
Esti	estir
Fari	pharir
Fermi	phermir
Forgesi	phorguesir
Foti	photir
Funkcii	functziir
Fuŝi	phushir
Gratuli	gratulir
Gvidi	gùidir
Havi	hawir
Helpi	helpir
Imagi	imagir
Informi	inphormir
Interesi	interesir
Inviti	inwitir
Iri	irrir*
Ĵeti	zhetir
Kanti	cantir
Kapti	captir
Klopodi	clopodir
Kompreni	comprenir

Esperanto	arcaicam Esperantom
Koni	conir
Konsenti	consentir
Konsili	consilir
Kontakti	contactir
Kontroli	controlir
Kosti	costir
Kredi	credir
Kuiri	cuirir
Kuri	curir
Kutimi	cutimi
Labori	laborir
Lasi	lasir
Lerni	lernir
Levi	lewir
Ligi	liguir
Ludi	ludir
Manki	manquir
Manĝi	manghir
Memori	memorir
Meti	metir
Montri	montrir
Movi	mowir
Naskiĝi	nasquighir
Okazi	ocazzir
Okupiĝi	ocupighir
Opinii	opiniir
Pagi	pagir
Pardoni	pardonir

Esperanto	arcaicam Esperantom
Paroli	parolir
Pasi	pasir
Pensi	pensir
Perdi	perdir
Peti	petir
Plaĉi	plachir
Porti	portir
Povi	powir
Preni	prenir
Prepari	preparir
Prezenti	prezzentir
Proponi	proponir
Rajti	raytir
Reklami	reclamir
Rekomendi	recomendir
Respondi	respondir
Resti	restir
Ricevi	ritzewir
Rigardi	rigardir
Rilati	rilatir
Rimarki	rimarquir
Rompi	rompir
Saluti	salutir
Scii	stziir
Sendi	sendir
Serĉi	serchir
Sidi	sidir
Signifi	signiphir

Esperanto	arcaicam Esperantom
Skribi	scribir
Stari	starir
Sukcesi	suctzesir
Supozi	supozzir
Ŝajni	shaynir
Ŝanĝi	shanghir
Ŝati	shatir
Temu	temir
Traduki	traduquir
Tranĉi	tranchir
Trinki	trinquir
Trovi	trowir
Uzi	uzzir
Vendi	wendir
Veni	wenir
Verki	werquir
Veturi	weturir
Vidi	widir
Vivi	wiwir
Vivi	wiwir
Viziti	wizitir
Vojaĝi	woyaghir
Voli	wolir
Zorgi	zzorgir

- la verbo iri igas iriri por ne krei konfuzon kun la sufikso -ir(-i, -ad)

Adverboj

Esperanto	arcaicam Esperantom
adiaŭ	adiez
ambaŭ	ambez
almenaŭ	almenez
ankoraŭ	ancorez
ankaŭ	anquez
apenaŭ	apenez
baldaŭ	baldez
dank'al	grez, dancu
for	phor
eble	ibilœ
ofte	ophtœ
hieraŭ	hierez
hodiaŭ	hodiez
malsupre	malsuprez
mem	memes
jam	yamen
ĵus	zhused
laŭte	laùtez
eĉ	eche
morgaŭ	morgez
ne	ned
nun	nun
nur	nur
pli	plid
plu	plud
plej	pluy

Esperanto	arcaicam Esperantom
preskaŭ	preskez
tuj	tuy
supre	supri
tre	trez
tro	tro
ja	yad
jen	yemen
jes	ayest

Afiksoj

Prefiksoj

Esperanto	arcaicam Esperantom
bo-	bo-
dis-	dis-
ek-	ek-
eks-	ex-
fi-	phi-
ge-	gue-
mal-	mal-
mis-	mis-
pra-	pra-
re-	re-

Sufiksoj

Esperanto	arcaicam Esperantom
-aĉ	-acch
-ad	-ir
-aĵ	-azh
-an	-an
-ar	-ar
-ĉj	-cch
-ebl	-ibil

Esperanto	arcaicam Esperantom
-ec	-esc
-eg	-eg(u)
-ej	-ey
-em	-em
-end	-emd
-er	-er
-estr	-estr
-et	-et
-i	-i
-id	-id
-ig	-ig(u)
-iĝ	-izz
-il	-il
-in	-inn
-ind	-imd
-ing	-ing
-ism	-ism
-ist	-ist
-nj	-ny
-obl	-obl
-on	-on
-op	-op
-uj	-uy
-ul	-ul
-um	-um

Stilo

Estu tendeco, sed ne devigo al:

- Inversigo de la frazeroj:

Esperanto	arcaicam Esperantom
Mi bone komprenas tion	bonœ ityom komprenams

- sensubjektaj aŭ senobjektaj frazoj (escepte ĉe konfuzo):

Esperanto	arcaicam Esperantom
al Li oni obeos, al la Majstro	Luid onobeot, Maystrod

- Prefero de neologismo anstataŭ "mal"-vortoj:

Esperanto	arcaicam Esperantom
malrapide la pordo malfermiĝis	lantœ Pordom apertizzit

- Eliziado povas okazi iel ajn (escepte ĉe konfuzo):

Esperanto	arcaicam Esperantom
ne eblas	nedeblat
al vi	adwos
niaj okuloj	nosay Oculoy ⇒ nos'Oculoy

- Oni evitu seninterrompan sinsekvon de deklinaciaj kazoj identaj:

multeys identeys declinatziroyz Cazeys	multeys declinatziroyz Cazeys identay
--	---------------------------------------